

# Jakub Lewicki

---

Kazimierz Stronczyński, "Dziennik podróży 1844 rok", red. tekstu źródłowego Kazimierz Głowacki, Lech Stępkowski, Sandomiriana : Materiały do Badań nad Inwentaryzacją Zabytków, Kielce 1966 : [recenzja]

---

Ochrona Zabytków 51/2 (201), 188-189

---

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimierz Stronczyński, *Dziennik podróży 1844 rok*, red. tekstu źródłowego  
Kazimierz Głowacki, Lech Stępkowski, Sandomiriana. Materiały do Badań  
nad Inwentaryzacją Zabytków, Kielce 1996, s. 43, nlb. 10

Jedną z pierwszych inicjatyw dotyczących inwentaryzacji zabytków na naszych ziemiach był spis wykonany przez Kazimierza Stronczyńskiego. Niestety oryginał opisu z licznymi rycinami, stanowiącymi uzupełnienie tekstu, dotychczas nie został opublikowany. Egzemplarz całego opisu jest przechowywany w Gabinetie Rycin Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego<sup>1</sup>, jednak w różnych zbiorach archiwalnych znajdują się fragmenty tekstu ostatecznego, jego wersje poprzednie lub bogata korespondencja dotycząca powstawania dzieła. Omawiana praca jest publikowanym fragmentem opisu w wersji, która weszła później w skład całego *Opisu* i poprzedzała jego ostateczną redakcję. Publikowany tekst dotyczy opisu kilku miejscowości, jakie K. Stronczyński poznał podczas dwu wypraw w 1844 r. Podstawę publikacji stanowi tekst przechowywany w Archiwum Państwowym w Piotrkowie, wśród większego zespołu, jakim jest zbiór rękopisów K. Stronczyńskiego.

Tekst *Opisu* K. Stronczyńskiego od dawna wzbudzał zainteresowanie badaczy. Pierwsza monografia omawiająca okoliczności podjęcia tej akcji inwentaryzacyjnej i jej efekty powstała już w 1931 r.<sup>2</sup> Potem wielokrotnie podejmowano próby opracowania materiałów przygotowanych przez Stronczyńskiego. Także osoba tego inwentaryzatora wzbudzała duże zainteresowanie badaczy<sup>3</sup>. Jednak do chwili obecnej nie doszło do wydania podstawowego tekstu *Opisu* oraz wszystkich ilustracji do niego, co jest bardzo dużą szkodą dla poznania polskich zabytków<sup>4</sup>. Fragmenty dotyczące Kielc były już publikowane w 1978 r.<sup>5</sup> Zaletą wzmian-

owanej publikacji było zreprodukowanie ilustracji dotyczących najważniejszych zabytków Kielc, choć niestety był to także tylko wybór z większej całości. W wydanej obecnie recenzowanej pracy opublikowano notatki Stronczyńskiego wykonane podczas drugiego i fragmentu trzeciego objazdu. Podczas drugiego objazdu odwiedził on m.in.: Górę Kalwarię, Czersk, Warkę, Jedlińsk, Radom, Szydłowiec, Wąchock, Suchedniów, Kielce, Chęciny, Jędrzejów, Wodzisław, Brzeście, Książ Wielki, Miechów, Czaple Wielkie, Pieskową Skalę, Olkusz (21 V 1844 – 7 VI 1844). Podczas trzeciego objazdu odwiedził m.in.: Tarczyn, Grójec, Jedlińsk, Szydłowiec, Piotrkowice (27 VII 1844–29 VII 1844).

Praca została wydana w technice małej poligrafii przez Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Kielcach w nakładzie 50 egzemplarzy (ISBN 83-901551-6-8). Podkreślić należy bardzo staranną szatę edytorską pracy — wygląd okładki, druk tekstu na dwóch rodzajach papieru. Tekst rękopisu został wydrukowany na żółtym papierze w odróżnieniu od wstępu i przypisów wydrukowanych na białym tle. W krótkim, jednostronicowym wstępie przedstawiono dane o rękopisie (opis wyglądu). Przypisy (4 strony) dotyczą wyglądu poszczególnych cytowanych fragmentów rękopisu — poprawek, podkreśleń i skreśleń w tekście.

W wydawnictwie opublikowano tekst notatek Stronczyńskiego. Przypisy dotyczą jedynie wyglądu tekstu i jego korekt poczynionych przez autora notatek. Podstawowym mankamentem pracy jest brak przypisów objaśniających

błędy popełnione przez Stronczyńskiego — dotyczy to szczególnie błędnie odczytanych sygnatur i dat. Zwiększenie zawartości pracy o uwagi dotyczące tekstu tylko nieznacznie podrożyłoby koszty jej wydania, a znacznie zwiększyłoby wartość wydawnictwa. Jednocześnie autorzy opublikowali cały dokument, w którego skład wchodzi uwagi poczynione podczas trzeciego objazdu. Ten krótki fragment tekstu (2 strony) dotyczy zupełnie innego obszaru (gubernia warszawska) i nieco zniekształca zasadnicze przesłanie merytoryczne książki, jakim jest zaprezentowanie całego obszernego opisu z drugiego objazdu (39 stron), który obejmował gubernię radomską. Dlatego też korzystniejsze byłoby pominięcie tego krótkiego fragmentu tekstu i w zamian rozbudowanie przypisów do części dotyczącej opisu zabytków guberni radomskiej. Brak jest też indeksu topograficznego i osobowego, który znacznie ułatwiłby wyszukiwanie potrzebnych informacji.

Należy także zwrócić uwagę, że opublikowane źródło stanowi fragment większej całości. Opublikowany *Dziennik* zaczął żyć własnym życiem, bez jego wersji podstawowej, która w rękopisie znajduje się w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Nie wiadomo, które fragmenty tekstu recenzowanego *Dziennika* zostały ostatecznie zmienione przez Stronczyńskiego. Nadal nie zostały także opublikowane wszystkie ryciny stanowiące nieodłączną część *Opisu*. Należy na tym miejscu wysunąć postulat wydania całości podstawowego tekstu wraz z rycinami do niego, a dopiero jego uzupełnienie mogłyby stanowić różne poprzednie wersje *Opi-*

1. BUW, Oddział Rękopisów, nr 243, *Opisy zabytków w Królestwie Polskim sporządzone z polecenia Rady Administracyjnej Królestwa przez delegację pod przewodnictwem Kazimierza Stronczyńskiego w latach 1844–45*. Obszar, którego dotyczy recenzowana praca, obejmuje t. 2: *Opisy zabytków starożytności w Guberni Radomskiej przez delegację wysłaną z polecenia Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego w latach 1844–46 zebrane, rysun-*

*kami w dwóch osobnych atlasach zawarty mi objaśnione* (Atlas I, 1850 i Atlas II, 1850).

2. M. Walicki, *Sprawa inwentaryzacji zabytków w dobie Królestwa Polskiego (1827–1862)*, Warszawa 1931.

3. Wśród wielu publikacji można przykładowo wymienić: *Kazimierz Stronczyński: numizmatyk, sfragistyk i inwentaryzator zabytków. Materiały sesji naukowej Piotrków Trybunalski 1983*, Łódź 1986; *Biogramy uczonych polskich*, cz. 1: *Nauki spo-*

*leczne*, z. 3 — P-Z, oprac. A. Śródka, P. SzczaWiński, Wrocław 1985, s. 326–328.

4. Ilustracje z albumów wymieniono w pracy T. Sulerzyskiej, *Katalog rysunków z Gabinetu Rycin Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, cz. 2: *Miejscowości różne*, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Seria A, t. V, Warszawa 1969.

5. *Zapiski kieleckie z „Dziennika podróży” Kazimierza Stronczyńskiego 1844*. Podobizna autografu. Wydał i wstępem poprze-

su, jak np. *Dziennik* przechowywany w Archiwum Państwowym w Piotrkowie. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że w różnych archiwach znajduje się wiele dokumentów archiwalnych dotyczących akcji Stronczyńskiego<sup>6</sup>, jednak podstawowe znaczenie ma wersja ostateczna w formie przepisanych i oprawionych tomów. W tych dokumentach, rozproszonych po wielu archiwach, znajduje się wiele danych na temat podjętej akcji inwentaryzacji zabytków, których Stronczyński nie wykorzystał w ostatecznej formie opracowania. Archiwalia te zawsze powinny być uwzględniane

w badaniach nad odtworzeniem losów i przemian opisywanych zabytków.

Powyższe uwagi nie dotyczą bezpośrednio recenzowanego tekstu, są jednak poważnymi postulatami badawczymi dotyczącymi badań związanych ze spuścizną po Stronczyńskim. Recenzowana praca stanowi ważną próbę upowszechnienia tekstu *Opisów zabytków w Królestwie Polskim*, szkoda jednak, że jej wartość znacznie obniża brak komentarza do tekstu i skromna forma starannie wydanej książki (brak indeksów i ilustracji). Wydanie *Dziennika* powtórnie uzmysłowiło, że

nadal cały dorobek najbardziej znanego prekursora inwentaryzacji zabytków nie został opublikowany i czeka na swojego popularyzatora. Wykonanie tego niezrealizowanego od 150 lat zadania byłoby bardzo przydatne dla ochrony zabytków i dokładnego poznania dziejów ich inwentaryzacji, oraz przede wszystkim dla badań nad zabytkami. Cele te przyświecały podjęciu akcji inwentaryzatorskiej przez Stronczyńskiego oraz wydaniu recenzowanej książki i niestety pozostają one nadal aktualne.

Jakub Lewicki

dził K. Głowacki, Kielce 1978.

6. Wśród nich można przykładowo wymienić: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, KRSW, sygn. 6259, Akta dotyczące starożytności pomników w Królestwie Polskim 1840–1851 — o odwiedzeniu Guberni Kieleckiej s. 79, 88–104 (drugi raport delegacji), 123 wykaz rysunków;

sygn. 6260, Akta dotyczące starożytności pomników w Królestwie Polskim 1851–1867, tamże raporty z wykonania wszystkich prac; Archiwum Państwowe w Kielcach, Rząd Gubernialny Radomski, sygn. 4006, tamże o wykonywaniu opisów na tym terenie, instrukcje dotyczące wykonywania opisu s. 1–11, opis zamków

obronnych i warowni województwa krakowskiego s. 22–46, opisy przywilejów Sławkowa s. 48–55, opis zabytków powiatu stopnickiego s. 61–75, opis przywilejów Szydłowa s. 79–82, zabytków Mokrska Górnego s. 85–86 i Gruszczyna s. 87–88.